

С. Й. Грица

Етномузикологія

ЕТНОМУЗИКОЛОГІЯ (від етно..., музика і ...логія) – галузь *народознавства*, що займається збиранням, дослідженням об'єктів народної музичної культури у різновидах вокальної, інструментальної, вокально-хореографічно-інструментальної музичної творчості; вивчає музичні системи народів світу, їх взаємозв'язки з іншими соціально-культурними факторами. Виникла наприкінці 1880-х рр. – у часи відкриття Європою муз. фольклору народів Близького Сходу та Америки, своєрідним за звуковидобуванням, ритмікою, мімесисом, а також із впровадженням акуст. методів у дослідж. нар. мелосу та поезики. Зрушення в Е. відбулися з винаходом 1877 фонографа Т.-А. Едісоном та його застосуванням для запису й транскрипції муз. фольклору. Фонограф для вивчення багатоголосся росіян та українців 1897 використала Є. Ліньова («Великорусские песни в народной гармонизации», Москва, 1904; «Опыт записи фонографом украинских народных песен», Москва, 1906; К., 1991). Підвалини для розвитку Е. в Україні закладено пр. «Русская народная музыка великорусская и малорусская в ее строении мелодическом и ритмическом и отличия ее от основ современной гармонической музыки» П. Сокольського (Х., 1888), а також порівнял. дослідж. пісенності народів із залученням акуст. вимірів і теорії Г. Гельмгольца як основи психофізіол. спільності муз. слуху людини й сприйняття нею музики. В Україні фонограф для запису нар. пісень уперше використав *О. Роздольський* (1900), для їх розшифровок – *С. Людкевич* («Галицько-руські народні мелодії» // «Етнографічний збірник», Л., 1905, т. 21, ч. 1; 1907, т. 22, ч. 2); для дум – *О. Сластьон* (1903–04), для запису дум та їх транскрипцій – Ф. Колесса (1908). Останні надруковано в його пр. «Мелодії українських народних дум» // «Матеріали до українсько-руської етнології» (Л., 1910–13, т. 13–14). Розвитку Е. сприяла Міжнар. організація фонограмархівістів у Відні (1900) та Берліні (1902). Співроб. Берлін. фонограмархіву 1906–33 проводили порівнял. дослідж. муз. систем, які засвідчили, що європ. музику не можна вважати вершиною нар. муз. мистецтва, що задовго до неї існували складніші системи музикування у різних народів світу. У розвитку порівнял. Е. значні заслуги належать Е.-М. фон Горнбостелю та його учням і послідовникам Ф. Бозе, М. Шнайдеру, М. Колінському, Я. Кунсту, Е. Емсгаймеру. Важливе місце у їхніх дослідж. посіла позаєвроп. музика, психологія звука, особливості звуковидобування у первіс. народів, теорія ладозвукорядів, пограничні проблеми мови й музики в амер. етномузикологів – проблеми соц. антропології. Е. застосовує комплексні

методи порівнял. аналізу, залучаючи суміжні дисципліни – лінгвістику, психологію, історію, соціологію, кібернетику тощо. Поняття «Е.» у слов'ян. музикознавстві увів [К. Квітка](#) (ст. «Ангемітонічні примітиви і теорія Сокальського» // «Етнографічний збірник», Л., 1928). На поч. 20 ст. у нім., австр., польс. музикознавстві вживали термін «муз. етнологія» (пр. А. Хибінського «Wskazo`wki zbierania melodii ludowych», Poznań, 1925), споріднений з терміном «Е.», витіснений останнім як більш зручний для вжитку й семантично тотожний з попереднім. Ця галузь у багатьох країнах світу відома також як «муз. етнографія», «порівнял. музикознавство», «муз. фольклористика»; має скромніші (порівняно з Е.) наук. завдання – збирання та систематизацію муз. фольклору окремих народів (дослідж. В. Барток «Das ungarische Volkslied», Berlin, 1925; пр. В. Стоина «Народни песни от Тимок до Вита», София, 1928). Термін «Е.», який використовували у 3х. Європі та США, з'явився під впливом поглиблених порівнял. дослідж. культур європ. та позаєвроп. народів з особливою увагою до еволюції сусп. формацій етносів світу та їх культур. артефактів у працях етнологів Л.-Г. Морґана, Дж. Фрезера і на новішому етапі утвердився під впливом етнол. робіт К. Леві-Стросса, К. Малиновського; а також акуст. і психофізіол. музикознав. дослідж. кін. 19 ст. (А.-Дж. Елліс) і поч. 20 ст. (О. Абрагам, Р. Лах). Вимірявши звукоряди різних етносів, А.-Дж. Елліс дійшов висновку, що вони не вичерпуються відомими у Європі; припустив, що муз. системи є культур. системами, принципи побудови яких пов'язані з ін. соц. факторами. До аналог. висновків дійшов [М. Вебер](#), стверджуючи, що розвиток музики тісно пов'язаний з процесом раціоналізації й здобутками науки. 1944 створ. Міжнар. архів нар. музики в Женеві. 1977 А. Ломакс розробив нову систему нотного письма – кантометрику і спробував розмежувати світ. муз. ареали; довів зв'язок муз. систем із заг.-культур. моделлю і соц. стратифікацією. Е. посіла важливе місце у слов'ян. світі. Ініціативи сучас. Е. підтримує Міжнар. рада з муз. фольклору при ЮНЕСКО (видає платівки, монографії, «Journal of the IFMC», щорічник «Yearbook of the IFMC»). У США Товариство етномузикологів друкує ж. «Ethnomusicology»; у Будапешті виходить ж. «Acta Ethnomusicologica».

Напрямок структур. типології в Е. створили праці Ф. Колесси («Ритміка українських народних пісень», Л., 1906–07; «Народні пісні з Галицької Лемківщини», Л., 1929; «Народні пісні з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського», рукопис – 1932, вид. – К., 1995; «Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті», Уж., 1934) та К. Квітки («Ритмічні паралелі в піснях слов'янських народів. Ритмічна форма АВВА в побудуванні строфи», К., 1923; «Первісні тоноряди», К., 1926). У Києві 1921 засн. Кабінет муз. етнографії ВУАН (кер. К. Квітка), співроб. якого збирали укр. муз. фольклор та фольклор етніч. меншин, які живуть в Україні; формували архівні фонди на базі [Етнографічної комісії ВУАН](#). У цьому напрямі також працювали співроб. Кабінету муз.-етногр. комісії [М. Гайдай](#), [В. Харків](#), [М. Грінченко](#), [М. Береговський](#). 1936 створ. Інститут укр. фольклору (нині ІМФЕ НАНУ, Київ; 2009 відкрито відділ етномузикології, кер. [С. Грица](#)); у ньому зберігається архів укр. муз. фольклору, зібраний в експедиціях післявоєн. часу, де активно працювали [З.](#)

[Василенко, М. Гордійчук, А. Гуменюк](#), С. Грица, О. Правдюк, Л. Яценко, [І. Березовський, О. Дей](#), С. Мишанич, М. Шубравська, Н. Шумада, В. Юзвенко та ін. Нові методи впроваджують С. Грица, А. Іваницький, [Л. Єфремова](#), І. Клименко та ін. Від 1957 виходить ж. «Народна творчість та етнографія». Поштовхом до відновлення структурно-аналіт. напряму Ф. Колесси – К. Квітки в Україні стали дослідж. [В. Гошовського](#) (зб. «Украинские песни Закарпатья», Москва, 1968; укр. – Л., 2003), роботи С. Грици й розроблювана нею теорія парадигматики («Мелос української народної епіки», К., 1979; «Парадигматичний аналіз думи “Про Олексія Поповича”», К., 2009). Знач. вплив на відродження автентич. фольклору й поповнення фоноархівів в Україні справив фольклор. радіоконкурс [«Золоті ключі»](#) (1980–93). Від 1980-х рр. активні експедиц. записи муз. фольклору та його каталогізації ведуть каф. фольклору Нац. муз. академії України (Київ), Львів. муз. академії, Рівнен. гуманітар. університету, Харків. академії культури (В. Осадча, Л. Новикова); мелогографію і структурно-аналіт. дослідж. фольклору розробляють укр. фольклористи Б. Луканюк, [Є. Єфремов](#), І. Клименко (зб. «Проблеми етномузикології», 1998, вип. 1; 2004, вип. 2), Л. Єфремова («Наспиви українських весільних пісень», 2006), А. Іваницький (зб. фольклору «Історична Хотинщина: Муз.-етногр. дослідж.», 2007); функціонал.-структур. напрям та етносоціол. дослідж. з увагою до етнорегіон. процесів – С. Грица («Фольклор у просторі та часі», 2000; «Трансмісія фольклорної традиції», 2002; усі – Київ), етнорегіон. дослідж. у галузі етноінструментознавства – І. Мацієвський («Ігри і співголосся. Коннотація: Муз. розвідки», Т., 2002), Б. Яремко («Етноінструментознавство», Р., 2003), М. Хай («Музично-інструментальна культура українців», Дрогобич, 2007).

Рекомендована література

1. В. Nettl. Theory and method in ethnomusikology. Glencoe, 1964. Т. 1;
2. А. Czekanowska. Etnografia muzyczna. Metodologia i metodyka. Warszawa, 1970;
3. Колесса Ф. Музикознавчі праці. К., 1970;
4. Квітка К. Избранные труды. Москва, 1971–73. Т. 1–2;
5. Analyse und klassifikation von volksmelodien. Warszawa, 1973;
6. Правдюк О. Українська музична фольклористика. К., 1978;
7. Квітка К. Вибрані статті. К., 1985–86. Ч. 1–2;
8. Земцовский И. Этномузыкалогия // Свод этногр. понятий и терминов. Этнография и смеж. дисциплины. Москва, 1988;
9. Іваницький А. Українська музична фольклористика. К., 1997;
10. Кириєнко С. Ареальна проблематика етномузикології північного Причорномор'я другої половини ХХ ст. // Культура і мистецтво у сучас. світі. К., 2002. Вип. 3;
11. Мурзіна О. Колективне–індивідуальне в наукових дефініціях етномузикології // Культурол. проблеми укр. музики. К., 2002. Вип. 16;
12. Іваницький А. Дещо про методологічну проблематику етномузикології // Мат. до укр. мистецтвознавства. К., 2003. Вип. 2;

13. Його ж. Основи логіки музичної форми. К., 2003;
14. Квітка К. Українські народні мелодії. Коментар. К., 2005. Ч. 2;
15. Луканюк Б. До історії терміна «етномузикологія» // Вісн. Львів. університету. Сер. філол. 2006. Вип. 37;
16. Грица С. Українська фольклористика ХІХ – початку ХХ століття і музичний фольклор. К.; Т., 2007;
17. Єфремова Л. Частотний каталог українського пісенного фольклору. К., 2009. Ч. 1.

Бібліографічний опис:

Етномузикологія / С. Й. Грица // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-18065>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).